

РЕЦЕНЗИЯ

от проф.дпн Дора Левтерова,
относно дисертационен труд за присъждане на ОНС „доктор”
в област на висше образование 1.2. Педагогика /специална педагогика/

Тема на дисертационния труд:

„ Когнитивно функциониране и възможности за обучение при деца със синдром на Даун ”

Автор на дисертационния труд: *Пенка Шапкова- Танева*

Научен ръководител: *проф.д-р Катерина Караджова*

Данни за кандидата

Пенка Шапкова-Танева е докторант в катедра „Специална педагогика”, ФНПП, СУ „Св. Климент Охридски”. Родена е през 1974 г. През 1997 г. завършва СУ „Св. Кл. Охридски” като магистър по Специална педагогика, професионална квалификация Педагог, специализации –Логопедия; Педагогика на деца с интелектуална недостатъчност. Притежава и втора специалност културология. От 2007 г. е главен асистент в СУ „Св. Климент Охридски“,ФНПП, катедра „Специална педагогика“.

Обща характеристика на дисертационния труд

В българската научна литература, почти не присъстват дисертационни разработки и изследвания, свързани с психолого-педагогическите и социални аспекти на синдрома на Даун. В този смисъл, представеният дисертационен труд е новаторски и изключително актуален, защото децата с визирания синдром носят етикета “умствена изостаналост”, който не им предоставя достатъчно възможности за специфични стратегии за работа с тях в процеса на корекционно- терапевтично въздействие и обучение.

Децата със синдром на Даун, чрез подходящи методи и средства, в условия на подкрепяща среда, могат да постигнат много добри резултати в житейското, образователното и социалното функциониране.

Структура на дисертационния труд

Дисертационният труд е с обем от 246 страници. Съдържа увод, четири глави, изводи и препоръки, приноси, заключение, литература и 16 приложения. Включва 68 цветни фигури и 25 таблици.

Библиографията обхваща 197 литературни източника, от които 100 на латиница, 73 на кирилица и 24 интернет страници.

Съдържание на дисертационния труд

В *увода* се акцентира върху актуалността на проблема и мотивите за създаване на дисертационния труд.

В *първа глава* се внася историко-теоретичен анализ на феномена - синдром на Даун, с критичен поглед към някои стереотипизирани и архаични модели на социално приемане.

В *първия параграф* са представени разбиранията на различни автори за синдрома на Даун. Изяснява се същността на понятието синдром на Даун, като се внася хронологичен анализ, но се акцентира на съвременни схващания и дефиниции.

Във *втория параграф* се внасят интерпретации на причините, честотата, разпространението и цитогенетичните варианти на синдрома на Даун. Детайлно и със статистическа достоверност се представят данни и критичен анализ, в който ясно се откроява авторското мнение.

В *третия параграф* се акцентира върху невробиологията, фенотипните характеристики при синдрома на Даун, както и върху важни аспекти, свързани с пренаталната диагностика на синдрома и профилактиката на здравето при хората с този синдром.

Втора глава представя характеристиките на когнитивното функциониране и аспекти на обучението при деца със синдром на Даун. Те са презентирани в четири параграфа.

В *първия параграф* са представени концепциите на различни автори за познавателното развитие в детска възраст. Анализирано е понятието когнитивно функциониране в контекста на разглежданата проблематика. Акцентира се върху основните психични процеси, пряко свързани с когнитивното функциониране.

Във *втория параграф* се разглежда същността на понятието умствена изостаналост. Представени са мнения и становища на различни автори (Добрев Зл.,

Караджова К., Макмилън, Ф. Грешам и Г. Сиперщайн, Христова, П.И. Ковалевский, Ст.Мутафов, Иневаткина, Darlynne A. Devenny и др.).

В *третия параграф* се фокусира върху особеностите в познавателната сфера при децата със синдром на Даун. Разгледани са интеракциите: форма на синдрома - степен на интелектуална недостатъчност - потенциал за учене при деца със синдром на Даун. Внесени са подробни данни и анализ на психомоторното развитие на децата със синдром на Даун. Прецизирането на когнитивния и езиковия профил при деца със синдром на Даун дава възможност за определянето на специфичен **“обучителен профил”**, според автора на дисертационната разработка.

Четвъртият параграф представя детайлен анализ на корекционно-терапевтични подходи и стратегии за обучение при децата със синдрома на Даун. Когнитивният стил при синдрома на Даун се анализира от педагогическа гледна точка. Акцентира се на изключителната роля на програмите за ранна психолого-педагогическа интервенция за познавателното и социално развитие на децата със синдром на Даун, на инвариантното приложение на традиционни методи като PECS, Макатон и апликацията на алтернативни методи за въздействие и взаимодействие – сензорна интеграция, арт-терапевтични методи, образователен софтуер и др. Специален фокус е изведен към индивидуалните програми при децата със синдрома на Даун.

В *трета глава* се презентира модела на експерименталното проучване. Изведени са теоретичната постановка, целта, предмета, обекта, на изследването. Те са представени в логична последователност, ясно и конкретно. Изследването се базира на концепциите на Виготски, Пиаже, Брунер за социалния характер на когнитивното развитие на децата и за влиянието на социалното взаимодействие между възрастните и децата върху ученето при децата. Поставените 7 задачи са формулирани в причинно-следствена свързаност с целта, предмета и обекта, като и с теоретичния анализ на синдрома на Даун в предходните две глави. Поставени са четири хипотези, които са обвързани с индивидуални и категориални различия, и с динамиката на когнитивното функциониране, като и с обучителни програми. Участниците в изследването са 35 деца и подрастващи със синдром на Даун и 35 деца в норма /на възраст от 5 до 15 години/, 50 специалисти работещи със синдрома на Даун и родители. Изследването е провеждано в периода 2005 - 2011 г. Проведени са констатиращ и обучаващ експеримент. В обучаващият експеримент участват 21 деца със синдрома на Даун, на възраст от 7 до 12 години. Използваните методики са представени стриктно и съобразно научните и изследователските принципи. Данните са

подложени на статистическа обработка със статистическа програма SPSS(17) за Windows, като са включени различни статистически методи (параметрични), като еднофакторен дисперсионен анализ (ANOVA) , t - тест за независими извадки, и клъстерен анализ.

Четвърта глава демонстрира анализа на резултатите от психолого-педагогическото изследване в четири параграфа.

В *първия параграф* се представя анализа на данните от наблюденията върху децата от експерименталната група. Позитивна страна на изследването е представянето както на проблемите, така и на постиженията на децата със синдрома на Даун. Важни позитивни обобщения от изследователската процедура показват, че децата със синдром на Даун проявяват интерес към игровата дейност, съхраненост на емоционалните реакции, интерес към екипна работа с възрастен и последователност и усърдие при постигане на финален резултат.

Във *втория параграф* са представени резултатите от констатиращия и обучаващия експеримент. Интересни и значими са резултатите от клъстерния анализ, при който се установява че сред децата със синдром на Даун се установяват групи, които показват близки резултати по равнище на когнитивно функциониране с тези на деца на в норма.

Други значими за практиката обобщения от анализа на получените резултати показват, че децата със синдром на Даун учат по-добре с визуални опори, че демонстрират добри имитативни способности и сензитивно отношение към когнитивни предизвикателства и успех.

Чрез дисперсионния статистически анализ (ANOVA) е установено, че степента на интелектуална недостатъчност влияе върху равнището на когнитивно функциониране при тези деца. Прецизен и обстоен е анализа на Post Hoc тестовете.

Реализиран е клъстърен анализ върху признаците, с цел получаване на достоверна информация за равнището на когнитивното функциониране на децата със синдром на Даун и за проверка на хипотезите.

Представени и интерпретирани са индивидуални когнитивни профили на деца със синдром на Даун, според клъстерния анализ, както и *индивидуални когнитивни профили според цитогенетичните варианти*.

Във вид на радарни диаграми са манифестирани и тълкувани резултатите на децата от контролната и експерименталната група, в различните възрастови групи, по отношение състоянието на когнитивните процеси.

Въз основа на направените анализи, Танева логично извежда обобщения, че въпреки сходния характер на био-генетичните характеристики, при децата със синдром на Даун се установяват индивидуални различия в когнитивното функциониране; че сред децата със синдром на Даун /и мозаичен вариант на синдрома/ се установяват групи, които показват близки резултати по равнище на когнитивно функциониране с тези на децата от контролната група; че след проведено обучение, при децата със синдром на Даун установява положителна динамика във функционирането на основните познавателни процеси.

Интерпретацията на качествено ниво констатира, че при децата със синдром на Даун способността да задържат и обработват визуална информация е по-добра, в сравнение със способността да задържат и обработват вербална информация; че наблюдаваните дефицити в експресивната реч могат да доведат до подценяване на познавателните способности на децата със синдром на Даун и по-ниско оценяване чрез тестовете за изследване на интелектуалното развитие.

В *третия параграф* е представено описание на индивидуални случаи на деца със синдром на Даун с трите кариотипни варианти на синдрома (тризомия, мозаичен, транслокационен), както и положителните резултати от специфичните стратегии за работа с тях. Представени и анализирани са индивидуални когнитивни профили, които са със значимост за структуриране на индивидуалната програма.

В *четвъртия параграф* са представени резултатите от проведената анкета със специалисти. Повечето от специалистите, които са участвали в проведената анкета са медици. Факт, който безспорно говори за познаването на особеностите на синдрома Даун. Танева в обобщение извежда *характерен фенотип* и особености на личността на децата със синдром на Даун.

Представени са *изводи* и ценни *препоръки* към практиката.

Авторефератът отразява точно и правилно съдържанието на дисертационния труд.

От докторантката са представени следните **приноси** към теорията и практиката на изследвания и работа с представители на Даун синдрома:

1. Експериментално – теоретични приноси:

- Досега в България не е правено проучване на когнитивното функциониране и възможностите за обучение при деца със синдром на Даун.

- Обогаляване на научната теория, чрез допълване на нови факти към известни до момента характеристики на познавателното развитие при деца със синдром на Даун, като:
 - ✓ силно изразени индивидуални разлики в когнитивните профили на деца с една и съща степен на интелектуална недостатъчност, както и с една и съща форма на синдрома;
 - ✓ извеждане на общи и специфични характеристики на когнитивното развитие на децата, в зависимост от вариантите на синдрома. Мозаичният вариант на синдрома на Даун се асоциира с леката степен на интелектуална недостатъчност, а транслокационния вариант с тежката степен. Децата с мозаичен вариант показват по-добро равнище на когнитивно функциониране, в сравнение с децата с тризомия21 и транслокационната форма на синдрома.
- Очертаване на индивидуални когнитивни профили на децата със синдром на Даун, с изразени **силни страни**, свързани със зрителна памет и импресивна реч и **слаби страни**, свързани с краткосрочната слухова памет и експресивната реч/език, като възможност за планиране на ефективни корекционно-терапевтични и образователни стратегии при тези деца.
- Аргументи за по-широка дискусия и преосмисляне на понятията „умствена изостаналост“ и „умствено изоставащи“, когато става въпрос за деца със синдром на Даун, които са една хетерогенна и много специфична категория деца със специални образователни потребности. В този контекст, предвид силните страни на децата в областта на социалните умения и постиженията им в други области, като изкуство (музика, театър, рисуване) ние считаме, че е правилно да се говори за деца с „когнитивен дефицит“.

2. Практико-приложни приноси:

- Резултатите от изследването могат да се използват при организирането на целенасочена корекционна психолого-педагогическа помощ не само при деца със синдром на Даун, но и при други деца с интелектуална недостатъчност.
- Предложеният диагностичен инструментариум съдържа авторска част (критерии за оценка и стимулен материал) и може да бъде използван с корекционно-развиваща цел.
- Материалите от дисертационния труд могат да бъдат използвани при подготовката на специалисти, работещи с деца със синдром на Даун, в работата

с родителите, а също и при разработката на индивидуални образователни програми за възпитание и обучение на тази категория деца.

- Предлагане на модел на индивидуална корекционно-терапевтична програма за работа с деца със синдрома на Даун в предучилищна възраст.

Приемам приносите и смятам, че те са основателно прецизирани въз основа на дисертационната разработка.

Пенка Танева е представила по темата на дисертацията 5 публикации, 3 от които в специализиран периодичен печат и 2 в представителни сборници.

Предложената дисертация е първа по рода си в областта на педагогическата теория и практика, и е ценен ресурс, както за бъдещи научни изследвания, така и за работата на специалисти и за родителите на децата със синдрома на Даун.

Дисертационната разработка се отличава с прецизна интерпретация на сложна проблематика, с лесен четивен стил, с комплексно представени доказателства от различни когнитивни пространства за авторската теза. Резултатите от дисертационния труд могат да намерят приложение както в бъдещи изследвания, така и в конкретната работа с деца със синдрома на Даун.

В заключение, смятам че би могло да се даде **положителна оценка** по отношение на дисертационния труд, цялостното изследване и дейност на докторантката. В този контекст, предлагам на Уважаемото Научното жури **да гласува присъждане** на образователната и научна степен „**доктор**” на Пенка Танева в областта на висше образование 1.2. Педагогика /Специална педагогика/.

29.05.2013 г.

Пловдив

Изготвил рецензията:

(проф.дпн Дора Левтерова)